

Aušra Maslauskaitė

Lytis, globa ir kultūriniai gerovės kapitalizmo barjerai Lietuvoje

Straipsnio tikslas – aptarti kultūrinius barjerus, kurie gali įtakoti gerovės kapitalizmo, užtikrinančio lygias lyčių galimybes, sukūrimo galimybes Lietuvoje ir sumažinti teisinių bei struktūrinių socialinės lyčių politikos veiksmų sėkmę.

Straipsnyje teigiama, kad gerovės kapitalizmui būtina ne tik politinė valia, struktūriniai ištekliai, bet ir modernios lyčių tapatybės, kurios abiem lytims tolygiau paskirto praktines ir emocines globos užduotis. Modernios lyčių tapatybės užkerta kelią moters marginalizacijai visuomenėje, sukuria prielaidas visapusiškai jos socialinių teisių realizacijai, o globos institucionalizacijos priemonės veiksmingai įtakoja lyčių lygybę. Remiantis sociologinės apklausos rezultatų analize teigiama, kad kultūrinės lyčių tapatybės Lietuvoje atkartoja patriarchalinius modelius, todėl kuriant gerovės kapitalizmą būtina reikiamą dėmesį skirti ne tik struktūriniais, bet ir kultūriniais veiksniams.

Raktiniai žodžiai: lytis, lyčių tapatybės, globa, gerovės kapitalizmas, gerovės valstybė.

Įvadas

Lietuvos politinio gyvenimo įvykiai, o pirmiausia - rinkimai į valdžios institucijas, rodo, kad socialiai teisingesnės visuomenės kūrimas tapo paklausiausia politine preke. Visuomenės patiriamas socialinio teisingumo deficitas verčia politines jėgas kelti tikslus, kurie bendravardiklina visų partijų ir politinių sąjūdžių programas ir žada rinkėjams tai, kuo kapitalistinio ūkio sąlygomis mėgaujasi daugelio ES valstybių senbuvių piliečiai – oriu gyvenimu, kuris nepriklauso nuo asmens socialinės padėties. ES senbuvės į šį tikslą eina jau beveik pusšimtį metų, išnaudamos ūkinės, socialinės ir kultūrinės modernizacijos rezultatus. Lietuvos politinėms jėgoms, žadančioms socialiai teisingesnį gyvenimą, tenka ieškoti savo kelio, nes gerovės valstybės sukūrimo sėkmė sąlygota ne tik politinės valios, bet ir visuomenės struktūrinių išteklių bei kultūrinių ypatumų.

Šis straipsnis svarsto gerovės valstybės Lietuvoje sukūrimo galimybes ir įvertina galimą kultūrinių veiksnių įtaką įveikiant lyties nulemtas socialines nelygybes. Šių nelygybių panaikinimas yra vienas pagrindinių šiuolaikinės gerovės valstybės tikslų, o raktas šiam tikslui įgyvendinti yra globos,

patriarchalinėje kultūroje siejamos su moters tapatybe, institucionalizacija ir defeminizacija. Kaip rodo Vakarų šalių patirtis, šiam tikslui pasiekti būtinos ne tik adekvačios struktūrinės priemonės, bet ir kultūrinės prielaidos, kai kultūrinė individualizacija skatina lyčių tapatybių modernėjimą.

Straipsnyje teigiama, jog gerovės kapitalizmo sukūrimo šansus Lietuvoje nulemia ir nulems ne tik tinkamų struktūrinių globos institucionalizacijos priemonių įgyvendinimas, bet ir kultūrinės modernizacijos vėlavimas. Individualizacijos stoka lemia tai, jog moteriškoji tapatybė siejama ne tik su praktinėmis privačiosios sferos užduotimis, bet ir su patriarchaliniais emociniais idealais bei lūkesčiais, kurie Lietuvoje dar gana retai sulaukia kritinės refleksijos. Tad prognozuojant Lietuvos raidą kultūrinis vėlavimas gali tapti priežastimi, dėl kurios net ir įdiegus struktūrinės priemonės, nukreiptas į globos institucionalizaciją ir defeminizaciją, lyčių nelygybės išliks neatsiejama Lietuvos socialinės kasdienybės dalimi. Tai teigti leidžia sociologinė lyčių tapatybių analizė, atskleidžianti, kad globa, kaip praktinis ir emocinis darbas, Lietuvos visuomenėje labai glaudžiai siejama

su moteriškąja tapatybe.

Teorinė darbo dalis skirta gerovės kapitalizmo ir lyčių santykių analizei bei sociologinei globos sąvokos aptarčiai. Empirinė šio straipsnio dalis paremta kiekybinio sociologinio tyrimo rezultatais. Tyrimas atliktas remiantis Europos Komisijos finansuotu ir VDU Sociologijos katedros koordinuotu projektu „ES plėtra ir įtaka moterų padėčiai Lietuvoje“ (*EU Enlargement and Its Commitment to Women in Lithuania*)¹. Empirinėje darbo dalyje atskleidžiama emocinės ir praktinės globos vieta Lietuvos gyventojams apibrėžiant lyčių tapatybes.

Gerovės valstybė ir lyties nelygybės

Gerovės valstybė siekia akumuliuoti rinkos kapitalizmo kuriamą klasinę ir socialinę nelygybę bei demokratinės politikos priemonėmis pažaboti kapitalizmo kuriamas nelygybes. G. Espig-Andersen teigia, jog visos diskusijos, susijusios su gerovės valstybe, sutelkia dėmesį į du klausimus: „Ar parlamentinės demokratijos gali - ir esant kokioms sąlygoms gali - panaikinti kapitalizmo sukurtą klasinį visuomenės skilimą ir socialinę nelygybę“ (Espig-Andersen 1990; 11). Raktinė šio tikslo įgyvendinimo priemonė yra socialinių teisių plėtra ir jų įgyvendinimo užtikrinimas. Socialinės teisės arba vadinamosios socialinės, kultūrinės ir ekonominės teisės sujungia teises, reglamentuojančias socialinį bendrabūvį ir atveriančias kelius kitų pamatinių žmogaus teisių – pilietinių ir politinių – įgyvendinimui.

Europos socialinė chartija nustato socialines teises, skirtas reguliuoti lyčių santykius visuomenėje. Pavyzdžiui, kartu su kitomis teisėmis chartijoje įrašyta teisė į darbą, teisė į tinkamas darbo sąlygas, teisė į teisingą atlyginimą, dirbančių moterų teisė į motinystės apsaugą, šeimos teisė į socialinę, teisinę ir ekonominę apsaugą, teisė į vienodą padėtį ir vienodas galimybes į darbą ir profesiją, nediskriminuojant dėl lyties darbuotojų, turinčių pareigų šeimai; teisė į lygias galimybes ir vienodą elgesį, teisė į apsaugą nuo skurdo ir socialinės atskirties bei kitos teisės (Europos

socialinė chartija 2002).

Kultūrinės teisės, kurios irgi priskiriamos apibendrintai socialinių teisių grupei, nustato teisę į mokslą, teisę rinkis mokyklas ir žmogaus teises naudotis kultūros bei mokslo pasiekimais, o ekonominės teisės nustato teisę į nuosavybę (Birtmontienė 2001; 195-9). Kaip minėta, socialinių teisių užtikrinimas leidžia įgyvendinti kitas dvi žmogaus teisių grupes – pilietines ir politines, nes, pavyzdžiui, kapitalistinio ūkio sukurtas skurdas ir nelygios galimybės į išsilavinimą riboja pilietinių teisių įgyvendinimą. Tad, suprantama, jog pilietinės, politinės ir socialinės teisės glaudžiai susijusios, ir kiekviena jų skirtingais demokratinės valstybės istorijos etapais savaip prisidėjo formuojant šiuolaikinę oraus gyvenimo sampratą. Jei XVIII a. pilietinės teisės įtvirtino individo laisvę, XIX a. politinės teisės - politines laisves, tai XX a. socialinės teisės užtikrino žmogaus laisvę nuo skurdo (Bussemaker, Kersberger 1996; 10).

Istorinės perspektyvos požiūriu gerovės valstybė yra ypatinga valstybės forma, kuriai būdinga, jog dalis valstybės sukauptų išteklių perskirstoma taip, kad žmogus, nepriklausomai nuo savo padėties darbo rinkoje, galėtų užsitikrinti „socialiai priimtina gyvenimo standartą“ (Espig-Andersen 1990; 37).

Gerovės valstybė sukuria gerovės kapitalizmą (socialinį kapitalizmą), o norėdama įgyvendinti šias savo funkcijas valstybė privalo sukaupti ne tik materialinius, bet ir struktūrinius išteklius, sukurti biurokratiją ir jos veiklą apibrėžiančias taisykles. Užtikrindama socialinių teisių įgyvendinimą gerovės valstybė veikia kaip tarpininkas tarp rinkos ūkio ir šeimos, o vykdydama šias funkcijas gali sukurti skirtingas socialinės politikos strategijas bei jas įgyvendinančių institucijų struktūras. Įgyvendindama šią misiją valstybė harmonizuoja ją su vyraujančia politine ideologija, todėl gerovės valstybė, kaip ir bet kuri kita valstybės forma, ikūnija galią kontroliuoti ir apibrėžti tam tikrus tarpininkavimo tarp ūkio ir šeimos būdus.

Socialinės paslaugos, išmokos, motinystės atostogų tvarka ir kitos priemonės yra svertai,

kuriais remdamasi gerovės valstybė gali formuoti moterų bei vyrų biografijas ir skatinti ar slopinti patriarchiją. Kita vertus, gerovės valstybė įtausta į visuomenės institucinę organizaciją ir ne tik veikia šeimą bei ūkį, bet ir pati yra jų veikiama. Šeimos ir ūkio struktūriniai bei – ir tai būtina pabrėžti – kultūriniai ypatumai brėžia ribas, kuriose gerovės valstybės ideologijos, jų tikslai ir numatytos pasiekimo priemonės gali būti sėkmingos. Taigi gerovės valstybė ne tik pertvarko rinkos ir šeimos santykius, bet ir pati yra jų veikiama remiantis šių dviejų institucijų struktūriniais bei kultūriniais ypatumais.

Dvilypė gerovės valstybės ir rinkos ūkio bei šeimos sąveikos kilmė leidžia suprasti, kodėl akivaizdžios lyties nulemtos nelygybės ilgą laiką nebuvo gerovės valstybės darbotvarkės dalis, o socialinių teisių lygybės užtikrinimas buvo nukreiptas tik išlyginant klases, bet ne lyties sukurtas nelygybes. Tad gerovės valstybė ne visada buvo ir išlieka lygiai teisinga moterims ir vyrams. Akumuliuodama klasinės stratifikacijos sąlygotas nelygybes gerovės valstybė kontroliavo ir gali kontroliuoti moteris, priskirdama joms motinystės vaidmenį bei taikydama diskriminacines priemones jų atžvilgiu (Wilson 1977; 9).

Kad lyties dimensija būtų išskirta kaip ypatingo dėmesio reikalaujanti gerovės kapitalizmo teorijos ir praktikos užduotis, prireikė struktūrinių bei kultūrinių visuomenės pokyčių, susijusių su šeimos demografiniais pokyčiais ir visuomenine moterų padėtimi, o taip pat aktyvios feministinės revizijos, nukreiptos į gerovės valstybės teoriją bei praktiką. Septintą dešimtmetį Vakarų Europoje prasidėję socialiniai ir demografiniai pokyčiai, kai mažėjo gimstamumas, pradėjo augti skyrybų rodikliai, moterys įsiliejo į darbo rinką, bylojo ne tik apie struktūrinius pokyčius, bet ir apie moterų emancipaciją bei kultūrinę moteriškosios tapatybės individualizaciją.

Ir nors šie pokyčiai buvo akivaizdūs, sustiprintas dėmesys lyčiams, pamatinei socialinės nelygybės kategorijai, ir gerovės valstybės vykdomos socialinės politikos įtakai visuomeniniams lyčių santykiams susidomėta

tik 10-jame XX a. dešimtmetyje (Künzler 2002; 225). Į pasikeitusią šeimos padėtį ir naujus iššūkius gerovės valstybei dėmesį atkreipė daugelis socialinės politikos teoretikų, tačiau labiausiai artikuliuotą požiūrį suformulavo feministinės paradigmos atstovai. Feministinė gerovės valstybės revizija parodė, kad gerovės valstybė ir jos taikomos socialinės politikos priemonės nebūtinai prisideda prie lyčių lygybės įgyvendinimo.

Feministinė gerovės valstybės kritika vykdoma pasitelkiant dvi strategijas: inkorporuojant lyties dimensiją į jau egzistuojančias teorijas ir šitaip jas modifikuojant arba kuriant naujas strategijas (Sainsbury 2003; 4). Renkantis pirmąjį kelią atsispiriami į G. Espig-Andersen pasiūlytą gerovės valstybės režimų koncepciją, suteikusią stiprų impulsą lyginamųjų gerovės valstybės teorijų diskurso raidai.

Socialinių teisių įgyvendinimo kokybės, su ja susijusios visuomenės stratifikacijos, valstybės–rinkos–šeimos santykių požiūriu ši teorija skiria tris gerovės valstybės režimus: socialdemokratinį, liberalųjį ir korporatyvinį (arba konservatyvųjį) (Espig-Andersen 1990). Orloff pertvarko Espig-Andersen koncepciją ir siūlo įtraukti papildomas gerovės valstybės režimų palyginimo dimensijas: stratifikaciją pagal lytį, kurią sukuria teisinė pašalpų skyrimo tvarka; galimybes gauti darbą; pajėgumus kurti ir išlaikyti nepriklausomą namų ūkį (Orloff 1993).

Pirmoji dimensija lyginant gerovės valstybės režimus leidžia įvertinti, ar pašalpos teikiamos išlaikant tradicinį kultūrinių lyčių vaidmenų pasiskirstymą, kai moteris gali gauti pašalpas kaip motina ir žmona, o vyras – kaip šeimos išlaikytojas ir darbuotojas. Antroji dimensija suteikia jautrumo Espig-Andersen pasiūlytam socialinių teisių kokybės matmeniui. Espig-Andersen koncepcijoje socialinių teisių kokybė, arba de-komodifikacijos lygmuo, išreiškia galimybes kurti “socialiai priimtina” gyvenimą, nepriklausomai nuo padėties darbo rinkoje, kai net ir žemos padėties užtikrina žmogaus orumo nežeminantį gyvenimą. Tačiau, Orloff teigimu, dalis moterų paprasčiausiai

nedalyvauja darbo rinkoje, todėl, norint analizuoti socialinių teisių kokybę, būtina atsižvelgti ir į jų galimybes ištraukti į darbo rinką. Trečioji pasiūlyta dimensija išreiškia moterų galimybes dirbti ir užsidirbti tiek, kad jos galėtų tvarkyti nepriklausomą namų ūkį, išlaikyti save ir vaikus be vyro uždirbamų pajamų.

Kita lyties įtraukimo į gerovės valstybių teorijas strategija – alternatyvių gerovės valstybių koncepcijų kūrimas. Sainsbury siūlo analizuoti gerovės valstybes pagal jų atitikimą dviem idealiems socialinės politikos modeliams: maitintojo ir individualų (Sainsbury 1996; 151-154).

Šie modeliai sukonstruoti iš tokių kintamųjų: šeiminių ideologijos, teisių į pašalpas skyrimo tvarkos (su kuriuo šeimos nariu jos susietos, kas yra pašalpos gavimo vienetą ir kt.), apmokestinimo tvarkos, užimtumo politikos, globos institucionalizacijos, apmokėjimo už globą. Svarbu, jog abu jie įvertina įvairių lygmenų veiksmų – kultūrinių, *makro* ir *mikro* struktūrinių – įtaką ir atkreipia dėmesį į kultūrinio pobūdžio veiksmus. Lewis siūlo gerovės valstybes analizuoti pagal tai, koks dėmesys yra skiriamas neapmokamam darbui, kaip jis vertinamas ir kiek į jį ištraukia moterys bei vyrai (Lewis 1997). Pastaroji gerovės valstybės teorija inkorporuoja ne tik struktūrinių priemonių analizę, bet ir aptaria kultūros nulemtus lyčių santykių ypatumus.

Vis dėlto abi feministinės revizijos strategijos, nukreiptos į gerovės valstybės kritiką, viena kitą papildo. Ypač svarbu, kad abi jos ištrina viešosios ir privačiosios srities ribą ir socialinių teisių kokybės klausimą išplečia už viešosios sferos ribų - į privačiąją, neformaliąją sritį. Jos kelia klausimą ne tik apie mokamo darbo ir socialinių teisių sąveiką, bet ir apie nemokamą, šeimoje atliekamą darbą, paprastai kultūros priskiriamą moterims, bei moterų galimybes įgyvendinti savo socialines teises.

Šitaip feministinių tyrimų dėmesio lauke atsiranda ne tik apmokamo darbo ir pajamų skirtumų pagal lytį problemos, bet ir globos bei globos paslaugų klausimai. Feministiniai tyrinėjimai taip pat sustiprina dėmesį šeimai ne

tik kaip subjektui, į kurį nukreipta gerovės valstybės persikirstymo sistema (išmokos), bet skatina domėtis ja kaip institucija, kurios vaidmenų tvarka turi galią struktūrizuoti socialinę politiką. Šeima ir jos gyvenimą organizuojančios ideologijos skirtingai susieja lytį su privačiąja ir viešąja sfera bei yra įtvirtinamos visuomenėje per valstybės vykdomą socialinę politiką. Tradiciniais lyčių vaidmenimis paremta šeiminių ideologija susieja moterį su privačiąja sfera, jai užkraunama atsakomybė ir pareigos dirbti nemokamą globos darbą, ji marginalizuojama darbo rinkos ir viešosios sferos atžvilgiu, tampa priklausoma nuo pajamas gaunančio vyro; taip apribojamos jos galimybės įgyvendinti savo socialines teises.

Globa ir gerovės valstybė

Globa, rūpestis (*care*) yra gana nauja, tačiau sociologijoje ir socialinės politikos studijose jau įsitvirtinusi kategorija. Globa nurodo į tą žmogiškąją patirtį, kuri išreiškia susirūpinimą ir buvimą atsakingu kitų gerove. Ji išreiškia veiksmus ir santykius, kurie nukreipti į rūpestį senais, sergančiais ir jaunais visuomenės nariais (Daly, Rake 2003; 49). Tačiau greta šių veiksmų ir santykių globa gali būti nukreipta ir į suaugusius kartu gyvenančius žmones: pavyzdžiui, vyro emociniu komfortu besirūpinanti žmona taip pat atlieka globos veiksmą. Globa integruoja dvejopą darbą: praktinį ir emocinį, o globos dvilypumą Graham dar kitaip apibrėžia kaip darbo ir meilės sąjungą (Graham 1983; 15).

Globa kaip praktinis darbas apima daug užduočių, veiksmų, kuriuos turi atlikti globojantis asmuo: motina – pamaitinti vaiką, rūpintis jo sveikata, kurti ir užtikrinti jam palankias sanitarines ir higienines sąlygas (skalbti rūbus, tvarkyti kambarius ir pan.), suaugę vaikai – atvežti sergantiems tėvams maisto, vaistų, nuvežti juos pas gydytojus ir pan. Bet tuo pačiu globa yra ir emocinis darbas, kuris apibrėžiamas kaip darbas, nukreiptas į dalyvavimą kito žmogaus jausmų pasaulyje ir nuolatinį rūpestį šio pasaulio gerove.

Centrinis emocinio darbo komponentas yra

emocijų reguliavimas (James 1989; 15, Hochschild 1984, Harré;1986), kaip savo minčių, verbalinių išraiškų kontrolė, savo elgesio pasekmių globojamam asmeniui įvertinimas. Pavyzdžiui, vaiką globojantis suaugęs žmogus kontroliuoja savo jausmus taip, kad sukurtų vaikui palankią psichologinę atmosferą, veikia taip, kad skatintų vaiko emocinę brandą, ugdytų jo emocijų raiškos įgūdžius. Emocinis darbas reikalauja išsipareigojimo, atsidavimo, lojalumo ir specialių socialinių įgūdžių, kurių dėka šis darbas gali būti nudirbtas.

Globa kaip emocinis darbas kuria intymų santykį, kuriuo remiantis išgyvenamos patirtys tampa reikšmingos tiek individui, tiek ir visuomenei. Intymus santykis rodo, jog individas bus supras, vertinamas, gerbiamas, o tai kuria ne tik jo psichologinį, bet ir ontologinį saugumą, kita vertus, jis integruojamas į visuomenę, nes įgyja įgūdžių ir žino, kaip reikšti emocijas, susidoroti su stresu, įveikti viešojo gyvenimo kuriamas psychosocialines įtampas ir sėkmingai veikti visuomenėje (Giddens 1994; 185-92, Giddens 2000; 53-61).

Tradicinė šeimos ideologija, susiformavusi kartu su kapitalistinės sandaros visuomene, globą susaistė su moteriška tapatybe ir pavertė ją moteriškojo gyvenimo šerdimi (Nicholson 1997; 27-35). Pagal šią ideologiją moters prigimčiai priskiriami išskirtiniai "talentai", būtini globojant silpnesnius, jaunesnius ar labiau pažeidžiamus visuomenės narius. Moteris tapatinama su prigimtinais gebėjimais kurti ir puoselėti emocinius ryšius, su švelnumu, rūpesčiu, meile, atsidavimu ir kitomis panašiomis socialinėmis psichologinėmis ypatybėmis.

Pagal modernybės projektą moteris paverčiama privačiosios srities valdytoja, todėl ji atsakinga už vaikų auklėjimą, suaugusiųjų priežiūrą ir globą. Jai pavedami ne tik praktiniai namų ūkio vaidmenys, bet ir emocinis darbas, kuris vėlyvojoje modernybėje įgauna vis didesnę vertę, nes tik emociškai brandus asmuo gali tikėtis sėkmingai įveikti šiuolaikinės visuomenės suformuotas viešosios ir privačiosios sričių prieštaras. Dar daugiau:

žinių ekonomikos visuomenėse žmogaus galimybes nulemia ne tik jo žinios ir išsilavinimas, bet ir žmogiškasis kapitalas (Espig Andersen 2003; 3).

Taigi šiuolaikinė visuomenė garantuoja sėkmę ne tik žinias sukaupusiam individui, bet ir tam, kuris sugeba megzti ir išlaikyti socialinius ryšius, balansuoti tarp autonomijos ir priklausomybės, o visa tai glaudžiai susiję su asmenybės raida. Tad žinių ekonomikos visuomenėje globa, jos užduotys ir atlikėjų klausimas įgyja naujų aktualumo aspektų, betarpiškai susijusių ir su lyčių vaidmenimis. Jei emocinė globa reikšminga užtikrinant individo gyvenimo šansus, kas privalo ją atlikti?

Patriarchalinės ideologijos padiktuota globos feminizacija veikė (o ir šiandien kiekvienoje visuomenėje skirtingai tebeįtakoja) moterų marginalizaciją viešosios srities atžvilgiu. Net ir įvykus XX a. antrosios pusės struktūriniais pokyčiams bei moterims išitraukus į darbo rinką, globos feminizacija tampa barjeru, užkertančiu moterims kelią visapusiškai įgyvendinti savo socialines teises.

Tapatinant globą tik su moterimi, paverčiant praktinius ir – tai svarbu pabrėžti – emocinius globos darbus moters substancinę prigimtį išreiškiančiomis veiklomis, užkertamas kelias moteriai pilnavertiškai dalyvauti darbo rinkoje, turėti ir realizuoti lygias galimybes siekiant karjeros, vykdyti nepertraukiamą karjerą, būti materialiai nepriklausoma ir t.t. Visuomenė moters profesinę karjerą (moterų ir vyrų) tuomet traktuoja kaip antraeilės svarbos uždavinį, kurio ji priversta imtis tik dėl ekonominės būtinybės arba panašių motyvų.

Taigi jei struktūrinės moterų padėtys darbo rinkoje ir visuomenėje XX a. antroje pusėje pasikeitė, jei moterys mažiau laiko skiria praktinių globos užduočių įgyvendinimui, tai globos feminizacija, siejanti moterį su praktiniu ir emociniu darbu, užkerta kelius jų visiškos pilietybės (*full citizenship*) įgyvendinimui, kuris apibrėžia lygias teises, lygų socialinį dalyvavimą (*social participation*) ir lygų priėjimą prie sprendimų priėmimo (*equal acces to desicion making*) (Bussemaker, van Kersbergen 1996; 17).

Globos feminizacija paremia visuomenės diskriminacines nuostatas moterų atžvilgiu, nes moteris tada supranta tik kaip dalinė darbuotoja, galinti kurti tik dalinį produktą ir dirbti tik iš dalies veiksmingai. O toks darbuotojas kapitalistinio ūkio sąlygomis yra nevisavertis, vadinasi, pasmerktas menkesniam apmokėjimui už darbą, žemesniam socialiniam statusui ir prastesniems gyvenimo šansams.

Viena iš priemonių įveikti globos feminizaciją yra bent dalinis praktinių globos darbų perkėlimas į viešąją sferą. Gerovės valstybei priisiimant dalį globos išpareigojimų paprastai taikomos trejopos priemonės: pašalpos, išmokos ir mokestinės lengvatos; užimtumo priemonės (tėvystės, motinystės atostogos, lanksčios užimtumo formos); socialinės paslaugos (vaikų darželiai, senelių dienos centrai ir pan.), (Daly, Rake 2003; 50-51).

Įsitvirtinusi ir tyrimais pagrįsta nuomonė, jog ten, kur globa tampa viešosios sferos dalimi, ji institucionalizuojama, moterys gali geriau naudotis savo socialinėmis, pilietinėmis ir politinėmis teisėmis (Bussemaker, van Kersbergen 1996; 17). Vis dėlto, kaip pabrėžia Daly ir Rake, svarbu nepamiršti globos dvilypumo, tai yra fakto, jog globa yra ne tik praktinės, bet ir emocinės užduotys, atliekamos privačiojoje erdvėje (Daly, Rake 2003; 48).

Net ir sukūrus sąlygas, kurioms esant vyrai ir moterys labiau egalitariškai skirstysis praktines užduotis, emocinis darbas gali likti moters veiklos sritimi ir paremti patriarchalinį moteriškumo modelį, skatinantį visuomeninę moterų diskriminaciją. Todėl gerovės valstybės taiko įvairias priemones, siekdamos įtraukti vyrus į globos praktinių ir emocinių darbų atlikimą: plėtoja švietimą lyčių klausimais, psichologinės paramos partneriams paslaugas, įgyvendina šeiminių švietimo programas.

Globa ir lyčių tapatybės Lietuvoje: nuo kartų konflikto prie kartos konflikto

Globos feminizacija, išaldyta kultūroje, gali tapti kliūtimi, užkertančia moterų galimybes įgyvendinti savo socialines teises. Tokiu atveju, net ir sukūrus moterims palankias teises ir

socialines sąlygas, kultūra veiks kaip kliūtis, užkertanti kelią realiai veikiančiai lyčių lygybei visuomenėje. Todėl, aptariant gerovės kapitalizmo sukūrimo galimybes Lietuvos visuomenėje, tikslinga išnagrinėti Lietuvos visuomenės kultūrinės nuostatas apie globą bei moterų ir vyrų tapatybes. Pradžioje aptarsime, kam Lietuvos gyventojai priskiria praktines globos užduotis, o vėliau nagrinsime emocinių globos užduočių ir lyties sąsajas.

Lietuvos statistikos departamento atlikti laiko panaudojimo tyrimai rodo, kad moterys Lietuvoje per parą namų ūkio ir šeimos priežiūros darbams skiria dvi valandas daugiau nei vyrai (Šemeta 2004). Vien moterys tvarko drabužius ir patalynę, jos beveik tris kartus daugiau laiko nei vyrai skiria maisto ruošimui ir indų plovimui, beveik du kartus daugiau namų tvarkymui ir beveik tris kartus daugiau vaikų priežiūrai. Nors, palyginus su 1990 m., namų ūkio ir šeimos priežiūros darbams bei globai (pagalbai) moterys dabar sugaišta beveik pusantros valandos mažiau, tikėtina, jog tai lemia išaugęs buitinės technikos panaudojimas, bet ne tolygiau tarp moterų ir vyrų paskirstyti namų ūkio darbai. Vyrų namų ūkio darbams skiriamo laiko sąnaudos per 14 metų taip pat šiek tiek sumažėjo. Mūsų atliktas sociologinis tyrimas dar kartą parodė², kad absoliuti dauguma su partneriu gyvenančių moterų dažniausiai ruošia maistą, plauna indus, perka maisto produktus, tvarko būstą (Lentelė 1).

Suprantama, kad jei moterys atlieka praktinius globos darbus, jas visuomenė paprastai sieja su vaikų globa bei mano, kad tik jos gali geriau atlikti šias užduotis. 62 proc. Lietuvos gyventojų įsitikinę, kad vaiko globa iki mokyklos privalo būti motinos rūpestis, kuri vardan vaiko atsisako profesinės veiklos, ikimokyklinio auklėjimo įstaigų paslaugų ir augina vaiką namuose. Šią nuomonę beveik taip pat dažnai paremia vyrai ir moterys (atitinkamai 55 proc. ir 49 proc.), o tai rodo, jog pačios moterys linkusios suvokti save atsivėlgdamos į patriarchalinius lūkesčius ir siekti tokio gyvenimo, kuris išstumia jas iš aktyvios profesinės ir socialinės veiklos bei užkerta galimybes įgyvendinti savo socialines teises.

Vis dėlto svarbu pažymėti, kad savo nuostatomis šiuo klausimu iš visų kartų labiausiai išsiskiria ne visas jaunimas (kaip būtų galima tikėtis), o tik jaunesnio amžiaus moterys. Jei apie 60 proc. vidutinės (35- 54 metai) ir tiek pat vyriausios (55 ir vyresni) kartos moterų ir vyrų pritaria nuomonei, kad „ikimokyklinio amžiaus vaikai nukenčia, jei jų motina dirba“, tai tuo tarpu šiai nuomonei pritaria dvigubai mažiau (29 proc.) jauniausios kartos moterų (iki 34 metų).

Galima būtų tikėtis, jog panašiai konflikto tarp globos bei darbo neįžvelgia ir jaunesnės kartos vyrai, kuriuos su savo kartos moterimis jungia ta pati socialinė patirtis. Tačiau rezultatai rodo, kad socialiniai pokyčiai, kuriuos išgyveno Lietuvos visuomenė, paliko skirtingus pėdsakus jaunų moterų ir vyrų biografijose, o socialinė kaita nevienodai formavo jaunų moterų ir vyrų lūkesčius bei nuostatas.

44 proc. jaunesnės kartos vyrų įsitikinę, kad ikimokyklinukui geriausia augti namuose su motina, tad jie, panašiai kaip ir vyresnės kartos moterys bei vyrai linkę feminizuoti globą bei suvokti moters darbą ir motinystę kaip priešpriešas, bet ne vienas kitą papildančius žmogaus gyvenimo dalykus. Vis dėlto svarbu pažymėti, kad nors globos feminizacijai pritaria daugiau nei pusė Lietuvos gyventojų, tačiau sparčiai kintanti socialinė realybė keičia žmonių nuomones apie moters šeiminius ir darbinius vaidmenis. Jei 1990 m. teiginiui, kad „ikimokyklinio amžiaus vaikai nukenčia, jei jų motina dirba“ visiškai pritarė ar pritarė 90 proc., 1999 m. – 71 proc., tai 2004 m. – jau tik 62 proc. gyventojų (Matulionis 2001; 248).

Tai, jog Lietuvoje moters tapatumas apibrėžiamas pirmiausia remiantis globa, liudija ir pusės gyventojų nepritarimas tokiam pasirinkimui, kai pirmuosius gyvenimo metus vaikas praleidžia su tėvu motinai dirbant. 48 proc. gyventojų nepritaria įprastų moters ir vyro globos vaidmenų sukeitimui, kai pirmaisiais vaiko gyvenimo metais vaiką augina tėvas. Vis dėlto tai, jog net 32 proc. gyventojų šiuo klausimu yra neapsisprendę, matyt, rodo visuomenės nuostatų virsmą, kai nemaža dalis visuomenės dar neturi aiškios nuomonės šiuo

klausimu.

Šis, kiek radikalesnis nei anksčiau aptartas, globos vaidmenų sukeitimas, atrodo, yra dar per drąsus ir jauniausios kartos Lietuvos moterimis. Apie 40 proc. jauniausios (iki 34 m.) kartos vyrų ir moterų (atitinkamai 40 proc. ir 44 proc.) pasisako už tai, kad iki metų vaiką augintų moteris. Šiai nuomonei bemaž taip pat dažnai pritaria ir vidurinės (35-54 m.) kartos žmonės, o vyriausioji karta rūpestį kūdikiu pirmaisiais jo gyvenimo metais dar dažniau suvokia kaip neatsiejamą moters pareigą, kurią dėl savo „prigimtinių savybių“ gali atlikti tik moteris.

Požiūris į moters vaidmenį auginant vaikus yra glaudžiai susijęs ne tik su jau aptartais kartos ir lyties veiksniais, bet ir su socialine klasine padėtimi. Žmonės su aukštesniu profesiniu statusu dažniau nei kitų grupių atstovai pasisako už modernesnę moters tapatybę bei globos institucionalizaciją. Aukštesnį statusą turintys rečiau pritaria teiginiui, jog „ikimokyklinio amžiaus vaikai nukenčia, jei jų mama dirba“ nei darbininkai bei pensininkai, o griežčiausiai su šia nuomone nesutinka studentai.

Nors apie 38 proc. vadovų ir tiek pat specialistų, kurių dauguma turi aukštesnį išsilavinimą, sutinka su teiginiu, kad „negerai, kai gimus vaikui metus ar kelis jį augina tėvas, o motina dirba“, tačiau darbininkų ir pensininkų grupėse nepritariančių lyčių vaidmenų modernizacijai yra dar daugiau (atitinkamai 53 proc. ir 58 proc.). Svarbu pabrėžti, kad pagal amžiaus struktūrą vadovų, specialistų ir darbininkų grupės yra labai panašios. Vadinasi, klasė yra ypatingai svarbus veiksnys, įtakojantis žmonių pasaulėžiūras ir požiūrius. Aukštesnės socialinės klasės yra socialinės kultūrinės terpės, kuriančios, įsisavinančios ir perduodančios individualizacijos principus ir modernias tapatybes.

Globa, kaip minėta, yra ne tik praktinis, bet ir emocinis darbas, todėl globos vaizdiniai glaudžiai susiję ir su kultūroje slypinčiais emociniais idealais, organizuojančiais žmonių tarpusavio santykius. Emocijas valdantys kultūriniai idealai apibrėžia moters ir vyro

santykius, tėvystės, motinystės užduotis ir raiškos formas.

Kadangi emociniai moters ir vyro meilės, tėvų-vaikų santykių idealai nukreipti į privačią sferą, suprantama, kad jie neišvengiamai susiję ir su lyčių tapatybėmis, tuo, kaip suvokiamas „normalus“ moters ir vyro gyvenimas. Romantinės meilės idealai yra glaudžiai susiję su tradicinėmis lyčių tapatybėmis, o Vakaruose išgalėję XIX a. pab.–XX a. pr. jie tapo viena iš moters domestikacijos (pririšimo prie namų, šeimos gyvenimo) priemonių.

Įkūnydamas tam tikrą moters ir vyro santykių tipą šis idealas kiekvienam iš partnerių sukuria specialų vaidmenį, derantį su lyčių tapatybėmis bei santuokos institutu. Romantinės meilės ideale užkoduotas moters ir vyro santykių būdas sureikšmina kelis santykių aspektus: partnerio (ir ryšio) išskirtinumą (vadinasi, tikra meilė gali būti tik vieną kartą gyvenime), partnerių tapatybių susiliejimą į vieną visumą, iracionalumą, emocinį ryšio intensyvumą.

„Tikroji meilė“ pajėgi moraliai perkeisti žmogų, pridėti jam tokių savybių, kurių jis anksčiau neturėjo, užtikrinti gyvenimo pilnatvę. Moteriai šis idealas numato išskirtinį vaidmenį. Emocinis ekspresyvumas, atsidavimas, pakantumas ir pasišventimas siekti meilės pilnatvės sau ir vyrui – tai mylinčios moters apibūdinimas. Šitaip, remiantis romantinio meilės idealu, moteris paverčiama poros psichologinio komforto kūrėja ir sergėtoja, nes tik ji savo „prigimtinių savybių“ dėka yra įvaldžiusi šiam tikslui pasiekti būtinas priemones.

Tiesa, šis lyčių tarpusavio santykių idealas, triumfavęs XIX a. pab. –XX a. pr., buvo aplamdytas XX a. demografinių, socialinių, kultūrinių pokyčių, tačiau jis tebėra gajus iki šiol. Romantinės meilės idealas, aktyviai eksploatuojamas populiariosios kultūros, tebeženklina moterų ir vyrų biografijas, paversdamas moteris partnerių globėjomis bei emocinio darbo ekspertėmis, o vyrus – emocinio darbo paslaugų gavėjais.

Romantinės meilės utopijos idealai

Lietuvoje nėra dominuojantys, nes 38 proc. Lietuvos gyventojų sutinka su teiginiu, kad „tikra meilė aplanko tik kartą gyvenime“, 45 proc. mano, jog „per gyvenimą žmogus gali mylėti keletą partnerių“, o 17 proc. nesutinka nė su viena iš šių nuomonių. Nors moterys dažniau nei vyrai deklaruoja ištikimybę romantinei meilei (atitinkamai 42 proc. moterų ir 34 proc. vyrų), tačiau šie idealai artimesni vyresniojo amžiaus moterims (Lentelė 2).

Moterys iki 34 m. dvigubai rečiau nei vyriausiojo amžiaus moterys (55 m. ir vyresnės) pritaria romantiniam meilės idealui (atitinkamai 28 proc. ir 58 proc.). Įvertinant skirtingą kartų socialinę patirtį, kai jaunesnės kartos socialinė branda vyko pokyčių laikotarpiu, galima būtų manyti, jog panašios tendencijos turėtų atsikartoti ir vyrų grupėje: jaunimas turėtų labiau pritarti šiuolaikiniam meilės idealui, kuriame išblukęs „vienintelio tikrojo partnerio ir ryšio“ akcentas.

Tačiau jaunesni vyrai dažniau nei vidutinio amžiaus vyrai pasisako už romantiškosios meilės idealą ir savo požiūriu daug panašesni į vyriausiosios amžiaus grupės vyrus. Taigi, kaip matome, skirtumai pasisakant už vieną ar kitą emocinį lyčių tarpusavio santykių idealą, už kurio slypi ir atitinkamas lyčių santykių modelis, yra suformuoti ne tik amžiaus, bet kompleksiško lyties ir kartos veiksniai. Vyresnės kartos moterys ir vyrai simpatizuoja romantiškai meilei, kuri gali (tačiau ne būtinai) implikuoti patriarchalinį lyčių santykių modelį, savo nuostatomis nuo jų neatsilieka jaunesnės kartos vyrai, o štai jaunesnės moterys turi visai kitą pasaulėžiūrą.

Kuo žemesnis moterų ar vyrų išsilavinimas, tuo aktyviau jie remia romantiškus meilės idealus ir, priešingai, aukštesnis išsilavinimas skatina tapatintis su šiuolaikinės meilės idealais, kuriose daugiau erdvės paliekama moters autonomijai, savarankiškumui ir individualizmui. Tačiau čia vėlgi reikia padaryti keletą pastabų: moterų požiūriui į meilę išsilavinimas turi daug didesnės įtakos nei vyrams. Kuo žemesnis moterų išsilavinimas, tuo labiau jos simpatizuoja „pelenės istorijai“, o kuo aukštesnis išsilavinimas – tuo labiau ši

moters ir vyro santykių modelį jos atmeta (atitinkamai pritaria romantinės meilės idealui moterys su nebaigtu viduriniu – 61 proc., o su aukštuoju – 21 proc.).

Vyrų grupėje šie skirtumai nėra tokie ryškūs: 40 proc. vyrų su viduriniu ir 28 proc. vyrų su aukštuoju išsilavinimu pritaria romantinės meilės idealams. Taigi romantinės meilės idealui, kuris betarpiškai susijęs tradicinėmis lyčių tapatybėmis, rečiausiai pritaria jaunesniojo amžiaus išsilavinusios moterys, kurios demonstruoja priešingą požiūrį į emocinius ryšius nei savo kartos vyrai ar vyresnių kartų žmonės.

Suprantama, jog kultūriniai lūkesčiai, kurie tapatinami su moterimi, siedami ją su globa kaip emociniu darbu, organizuoja ir socialinę tikrovę. Globos iš moters ne tik laukiama, bet globos į ją ir kreipiamasi. 2000 m. atliktame tyrime nustatyta, kad moterys beveik tris kartus dažniau nei vyrai šeimoje teikia emocinę paramą šeimos nariams (Purvanekas, Purvanekienė 2001; 49). Mūsų tyrimas nustatė, kad iškilius sunkumams, kai tenka ieškoti paguodos ar supratimo, poroje (registruotoje ar neregistruotoje santuokoje) gyvenantys vyrai pagalbos dažniau kreipiasi į savo partneres nei tai daro moterys.

Atitinkamai 68 proc. vyrų ir 57 proc. moterų nurodė, kad dažniausiai paguodos jie ieško kreipdamiesi į savo sutuoktinį(-ę) ar sugyventinį(-ę). Vadinas, būtent vyrams jų partnerės yra pagrindinis emocinės paramos šaltinis. Žinoma, čia kyla klausimas, kodėl moterys rečiau pagalbos kreipiasi į savo partnerius, juk įsitvirtinusi nuomonė, kad moterys linkusios labiau dalintis savo jausmais, patirtimis ir išgyvenimais. Viena galima priežastis – emocinių moterų poreikių vyrai neatliepia, o poreikių nepatenkinimas verčia jas ieškoti nusiramino ir paguodos už poros ribų. Su partneriu gyvenančios moterys dažniau nei poroje gyvenantys vyrai pagalbos kreipiasi į artimus gimines (atitinkamai 28 proc. ir 14 proc.). Panašias tendencijas aptinka ir kai kurie vakarų sociologai, teigiantys, jog susituokusios moterys savo artimiausiais žmonėmis dažniausiai nurodo drauges, o vyrai – žmonas

(Rubin 1985; 16-38).

Jei moterys yra paguodos šaltinis, ar jos yra ir tarpusavio santykių kolizijų narpliojotos, konfliktų sprendėjos? Galima būtų manyti, jog visuomenėje, kurioje moteris siejama su globa, ji atitinkamai daugiau investuoja ir į emocinį darbą, kaip savikontrolę ir specialių įgūdžių kaupimą, reikalingą sprendžiant tarpasmeninius sutuoktinių konfliktus. Tačiau Lietuvos visuomenėje situacija yra šiek tiek kitokia. Su partneriu gyvenantys vyrai ir moterys bemaž taip pat dažnai teigia, kad, sprenddami konfliktus, jie nesirenka dviejų nekonstruktyvių strategijų - tylėjimo ar smurto. Atitinkamai „niekada“ arba „itin retai“ susipykę su partneriu tyli 38 proc. vyrų ir 42 proc. moterų, o nesmurtauja – 88 proc. vyrų ir 89 proc. moterų. Bet, kad ir kaip būtų keista, moterys dažniau nei vyrai „karštai ginčijasi ar šaukia“ (atitinkamai 25 proc. ir 14 proc.) ir taip pat dažnai kaip vyrai linkę konfliktus spręsti derybomis (32 proc. moterų ir 32 proc. vyrų).

Konstruktyvios ar nekonstruktyvios strategijos pasirinkimas susijęs ir su respondentų amžiumi. Jaunesni vyrai kiek dažniau nei vyresni nesutarimus sprendžia derybomis, o jaunesnės moterys derasi beveik du kartus rečiau nei vyresnės (Lentelė 3). Įdomu, jog sugebėjimas derėtis moterų grupėje nėra susijęs su išsilavinimu, bet labiau su amžiumi: aukštąjį išsilavinimą turinčios moterys rečiau sprendžia konfliktus derybų keliu (15 proc.), o nebaigtą vidurinį išsilavinimą turinčios moterys (jos ir vyresnės) teigia konstruktyviai sprendžiančios konfliktus (42 proc.). Tarp vyrų situacija yra priešinga: kuo aukštesnis išsilavinimas, tuo dažniau deklaruojama, jog konfliktai sprendžiami derybų keliu. Nekonstruktyvias konflikto sprendimo strategijas, tai yra karštus ginčus, pasitelkia apie pusė jaunesnio amžiaus moterų ir vyrų, o vyresni žmonės šiuo keliu konfliktus sprendžia rečiau.

Taigi: kodėl moterys dažniau nei vyrai „šaukia ir ginčijasi“, o jaunesnės moterys, kurios kitais su globos užduotimis susijusiais klausimais demonstruoja modernias tapatybes, rečiau pasitelkia konstruktyvius konflikto

sprendimo būdus? Atsakyti į šį klausimą nėra paprasta, o viena galimų interpretacijų būtų ta, jog šie prieštaringi duomenys atspindi patriarchalines lyčių tapatybes, jas atitinkančias emocinio darbo strategijas ir lyčių tapatybių virsmą.

Tai, jog moterys dažniau nei vyrai konfliktus sprendžia ginčais, rodo, jog kultūra moterį tapatina su emociniu ekspresyvumu ir toks elgesio modelis joms yra labiau leistinas. Vyresniojo amžiaus moterų dažniau deklaruojami konstruktyvūs konflikto sprendimo būdai gali būti susiję su specifine emocinio darbo rūšimi, kai emocijų kontrolė nukreipta ne į racionalų požiūrių derinimą, bet į požiūrių atsisakymą. Ši strategija gali kilti iš individualių poreikių atsisakymo, susijusio su tradiciniu moteriškumu.

Jaunesnių moterų veiksmai, kai konfliktai dažniau sprendžiami neefektyviai, gali būti interpretuojami kaip šios kartos moterų maištas prieš nusistovėjusius tradicinio moteriškumo elgesio modelius ir lyčių subordinacijos santykius. Tačiau šis maištas atveda ne prie racionalių konflikto valdymo būdų, kurių prielaida yra asmens autonomija ir specialios psichologinės žinios, bet prie emocinio ekspresyvumo. Šiuo atveju moterys bando išardyti kultūroje nusistovėjusius asimetriškus moters ir vyro santykius, jos yra įsisąmoninusios savo autonomiją ir individualius poreikius, tačiau stinga psichologinių žinių, kurios padėtų konfliktus spręsti pozicijų derinimo derybomis.

Taigi empirinė kultūrinių lūkesčių, siejamų su lyties tapatybėmis, analizė rodo, kad Lietuvos visuomenėje lyčių tapatybės siejamos su patriarchaliniiais lūkesčiais. Moteris tapatinama ne tik su praktiniais, bet ir su emociniais globos darbais. Tačiau lūkesčiai, kuriuos visuomenė sieja su moterimis ir vyrais, yra skirtingi atskirose kartose. Priešingai nei galima tikėtis, Lietuvos visuomenė išgyvena ne tik konfliktą tarp kartų, kai jaunesni žmonės pasisako už modernesnes, o vyresni – už labiau tradicines lyčių tapatybes, bet ir konfliktą jaunimo kartoje. Jaunesnės kartos moterų ir vyrų požiūriai į lyties tapatybes įkūnija šios

kartos skilimą, nes moterys pasisako už modernesnes tapatybes, o vyrai atkartoja patriarchalines, būdingas vyresnei kartai nuostatas.

Svarstymai diskusijai

Kaip rodo Vakarų šalių patirtis, gerovės valstybė savaime dar nereiškia moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimo. Tam, kad gerovės valstybė veiktų kaip lyties nelygybių amortizatorius, reikalinga struktūrinių ir kultūrinių prielaidų sąveika. Globos institucionalizacija, kaip viena struktūrinių priemonių, įgalinančių aktyvesnę moterų dalyvavimą profesinėje veikloje ir socialiniame gyvenime, efektyviai veikia tada, kai dėl individualizacijos procesų visuomenėje vyksta patriarchalinių lyties tapatybių atsisakymas.

Lietuvoje kultūrinių lyčių tapatybių takoskyra yra plati ir ryški, jos egzistavimas dar ilgai ženklins konfliktiškus lyčių santykius visuomenėje, o didesnė globos institucionalizacija nebus efektyvus lyčių lygybę skatinantis impulsas. Lietuvoje egzistuojanti lyčių tapatybių takoskyra moterį sieja su globa, palieka ją privačiojoje sferoje, o vyrą – viešojoje. Atsižvelgiant į dabartinę Lietuvos situaciją, tikėtina, jog ateityje, net ir siaurėjant moters praktinių globos užduočių sąrašui, moters emocinės globos lūkesčiai nesikeis, o gal net augs.

Nestabilioje šiuolaikinėje visuomenėje, kur emocinis saugumas įgyja ypatingą vertę, globa yra ir išliks moteriška lemtimi. Visa tai apspręs moterų situaciją ir parems moterų marginalizaciją viešojoje sferoje, nes emocinė globa, kitaip nei skalbimas ar virimas, yra nukreipta į giluminius žmogiškosios egzistencijos dalykus. Emocinės globos idealai, kurie saistomi su moterimi, turi žymiai didesnę galią tvarkyti mūsų kasdienybę, apibrėžti, kas ir kaip yra normalu, kas ir ko gali siekti, nei praktinių globos užduočių perskirstymas. Su emocija globa susijusios nusistovėjusios tvarkos griūtis visuomenės priimama kaip pasikėsinimas į pamatinį jos narių ontologinį saugumą. Todėl emocinės globos ir

moteriškumo ryšio išardymas yra sunkiausias ir svarbus kultūrinės modernizacijos uždavinys.

Čia kyla ir kitas klausimas, kurio vertėtų nepamiršti diskutuojant apie gerovės kapitalizmo šansus Lietuvoje. Kiek globos institucionalizacija Lietuvoje, kurioje stebimos kultūrinės lyčių tapatybių modernizacijos užuomazgos, gali prisidėti prie lyčių lygybės arba pilnos moterų pilietybės įgyvendinimo? Kitaip įvardijant problemą, galime klausti, ar įsteigus daugiau vaikų darželių Lietuvos politikos, verslo, mokslo viršūnėse bus daugiau moterų?

Žinoma, čia neteigiama, kad nereikia

atidarinti naujų vaikų darželių ir steigti kitų globos paslaugų. Tačiau ar nėra lygiai taip pat svarbu daugiau dėmesio ir išteklių skirti vidurinių ir aukštųjų mokyklų lyčių studijų programoms, šeimos psichologinės paramos programoms ar kurti veiksmingus mechanizmus kontroliuoti žiniasklaidai, kad nuoga moters krūtinė reklamoje visuomenei nebūtų "tiesiog normalus dalykas"? Priešingu atveju, globos institucionalizacija keis moterų struktūrinę padėtį, daugiau jų įsilies į darbo rinką, bet nekeis kultūrinių visuomenės nuostatų moterų atžvilgiu, o tai nulems moterų marginalizaciją visuomenėje.

Lentelė 1. Namų ruošos darbų pasiskirstymas tarp gyvenančių su partneriu (registruotoje ar neregistruotoje santuokoje), pagal lytį, proc.

Norėtume paklausti, kas ką daro Jūsų namuose. Prašome pasakyti apie kiekvieną žemiau išvardintą darbą, kas dažniausiai jį atlieka?

Ruošia maistą		
	vyras	moteris
Visada ar dažniausiai aš	2	79
Taip pat dažnai aš kaip ir partneris (-ė)	21	16
Dažniausiai ar visada partneris (-ė)	77	5
Plauna indus		
Visada ar dažniausiai aš	3	73
Taip pat dažnai aš kaip ir partneris (-ė)	29	43
Dažniausiai ar visada partneris (-ė)	68	4
Perka maisto produktus		
Visada ar dažniausiai aš	5	59
Taip pat dažnai aš kaip ir partneris (-ė)	45	32
Dažniausiai ar visada partneris (-ė)	50	9
Plauna grindis, šluosto dulkes, valo kilimus		
Visada ar dažniausiai aš	5	83
Taip pat dažnai aš kaip ir partneris (-ė)	20	15
Dažniausiai ar visada partneris (-ė)	75	2
Taiso sugedusius buitinius prietaisus		
Visada ar dažniausiai aš	90	5
Taip pat dažnai aš kaip ir partneris (-ė)	3	8
Dažniausiai ar visada partneris (-ė)	7	87

Lentelė 2. Kultūrinių meilės idealų vertinimas tarp vyrų ir moterų, pagal amžių, išsilavinimą
 Žmonės apie meilę galvoja skirtingai. Kuri iš žemiau išvardintų nuomonių artimesnė Jums?

	vyrų			moterų		
	iki 34 m.	35-54 m.	55 m. ir daugiau	iki 34 m.	35-54 m.	55 m. ir daugiau
Tikra meilė aplanko tik kartą gyvenime	36	23	50	28	39	58
Per gyvenimą žmogus gali mylėti keletą partnerių	43	56	34	55	46	27
Nesutinku nei su vienu iš teiginių	21	21	16	17	14	5
	vyrų			moterų		
	Pradinis, nebaigtas vidurinis	Vidurinis, spec. vidurinis	Aukštasis	Pradinis, nebaigtas vidurinis	Vidurinis, spec. vidurinis	Aukštasis
Tikra meilė aplanko tik kartą gyvenime	40	37	28	61	39	19
Per gyvenimą žmogus gali mylėti keletą partnerių	39	50	44	28	44	50
Nesutinku nei su vienu iš teiginių	21	13	28	11	17	30

Lentelė 3. Konflikto sprendimo strategijos tarp gyvenančių su partneriu pagal amžių, išsilavinimą moterų ir vyrų grupėse, proc.

Poros įvairiai sprendžia konfliktus. Prašome pasakyti, kaip dažnai Jūs sprendžiate nesutarimus pagal kiekvieną žemiau išvardintą būdą?

Ramiai aptariu susidariusią padėtį						
	vyrų Niekada*	moterų Kartais	Dažnai*	Niekada*	Kartais	Dažnai*
iki 34 m.	15	15	21	43	31	24
35-54 m.	50	47	62	25	44	24
55 m. ir daugiau	35	38	17	32	25	52
Pradinis, nebaigtas vidurinis	13	20	12	32	33	42
Vidurinis, spec. vidurinis	74	46	42	21	33	43
aukštasis	13	34	46	47	33	15
Karštai ginčijosi ar šaukiu						
iki 34 m.	54	57	50	27	32	54
35-54 m.	43	22	34	43	42	29
55 m. ir daugiau	3	21	16	30	26	17
Pradinis, nebaigtas vidurinis	49	53	64	42	37	23
Vidurinis, spec. vidurinis	38	30	24	37	36	53
aukštasis	13	16	12	21	27	23

Išnašos

¹ Sociologinis tyrimas atliktas 2004 liepos mėnesį. Lauko darbus atliko TNS Gallup, apklausta 500 15-74 metų respondentų. Formuojant tyrimo atranką naudotas daugiapakopės atsitiktinės

atrankos metodas.

² Panašius rezultatus gavo ir G. Purvaneckienė bei A. Purvaneckas.

Literatūra:

Birmontienė, Toma. 2001. 'Žmogaus teisės' kn. Rimkutė Jolanta (vyr. red.) *Žmogaus socialinė raida*. Vilnius: Homo Liber.

Bussemaker, Jet, van Kersberger, Kees. 1996. 'Gender and Welfare States: Some Theoretical Reflections' in Diane Sainsbury *Gendering Welfare States*. London: Sage.

Daly, Mary, Rake, Katherine. 2003. *Gender and the Welfare State. Care, Work and Welfare in Europe and the USA*. Cambridge: Polity Press.

Espig-Andersen, Gósta, Gallie, Duncan, Hemerijck Anton, Myles, John. 2003. *Why We Need a New Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.

Espig-Andersen, Gósta. 1990. *The Three World of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.

Europos socialinė chartija/ vadovas. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras/ Europos tarybos informacijos biuras, 2002.

Giddens, Anthony. 1994. *The Transformation of Intimacy*. Cambridge: Polity Press.

Giddens, Anthony. 2000. Modernybė ir asmens tapatumas. Vilnius: Pradai.

Graham, Henrietta. 1983. 'Caring: a Labour of Love' in Janet Finch (ed.) *A Labour of Love: Women, Work and Caring*. London: Routledge.

Harré, Rom. 1986. 'An Outline of the Social Constructionist Viewpoint' in Rom Harré (ed.) *The Social Construction of Emotions*. New York: Blackwell.

Hochschild A. 1984. *The Managed Heart. Commercialization of Human Feeling*. Berkeley: University of California Press.

James, Nicky. 1989. 'Emotional labour: skill and work in the social regulation of feelings', *The Sociological Review*

37 (1): 15-43.

Künzler, Jan. 2002. 'Paths Towards a Modernization of Gender Relations, Policies, and Family Building' in Franz-Xaver Kaufman (ed.) *Family Life and Family Policies in Europe*. Vol. 2. Oxford: Oxford University Press.

Lewis, Jane. 1997. 'Gender and Welfare Regimes: Further Thoughts', *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society* 4 (2): 160-77.

Matulionis, Arvydas (ats. red.). 2001. *Europa ir mes*. Vilnius: Gervėlė.

Nicholson, Linda. 1997. 'The Myth of the Traditional Family' in Hilde Lindemann Nelson (ed.) *Feminism and Families*. New York: Routledge.

Orloff, Ann. 1993. 'Gender and the Social Rights of Citizenship: The Comparative Analysis of State Policies and Gender Relations', *American Sociological Review* 58 (3): 303-28.

Purvaneckas, Andrius, Purvaneckienė, Giedrė. 2001. *Moteris Lietuvos visuomenėje*. Vilnius: Danielius.

Rubin, Lilian. 1985. *Intimate Strangers. Men and Women Together*. Glasgow: Fontana.

Sainsbury, Diane. 1996. 'Women's and Men's Social Rights: Gendering Dimensions of Welfare States' in Diane Sainsbury (ed.) *Gendering Welfare States*. London: Sage.

Sainsbury, Diane. 2003. 'Introduction' in Diane Sainsbury (ed.) *Gender and Welfare State Regimes*. London: Sage.

Semeta, Algirdas. 2004. 'Kiek laiko dirbame ir kaip leidžiame laisvalaikį?'. www.std.lt.

Wilson, Elizabeth. 1977. *Women and the Welfare State*. London: Tavistock.

Summary

Gender, care and opportunities of welfare capitalism in Lithuania

The research aims to evaluate the opportunities for the welfare capitalism in the Lithuanian society and is directed toward the analysis of cultural conditions, which largely determine the success and efficiency of the social policy actions. The research objective is the analysis of gender inequalities, which are produced and reproduced in the family. Unequal distribution of care in family influences the gender opportunities, discriminatory attitudes and the development of gender modernization. The institutionalisation of care in most EU states is seen as one of the key factors in solving gender and family policy problems. The interplay of prevailing modern gender identities and the institutionalisation of care promote the equality of

social rights, enhance women's participation and help solving the family policy issues. The research examines the positioning of care in Lithuanian gender identities and questions to what extent the care institutionalisation in Lithuania may facilitate the overcome of gender inequalities and stimulate the development of equal opportunities and welfare capitalism. The research is structured upon several main lines. First, it discusses the theoretical issues of welfare capitalism and gender modernization, second, the sociological dimensions of the care concept. The third theme is dedicated to the analysis of the Lithuanian society's values and attitudes toward gender and care.

Gauta: 2004 09 16

Pateikta spaudai: 2004 10 05

Socialinių tyrimų institutas
Saltoniškių g. 58